

Adam Klein

Organizacje pożytku publicznego a sprawy narodowościowe i etniczne na Wybrzeżu Gdańskim

Zeszyty Gdyńskie nr 7, 133-143

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Adam Klein

Organizacje pożytku publicznego a sprawy narodowościowe i etniczne na Wybrzeżu Gdańskim

Sytuacja demograficzna

Organizacje społeczne odgrywają doniosłą rolę w zaspokajaniu potrzeb społecznych oraz w podejmowaniu wyzwań filantropijnych: są bazą opiekuńczą, bez której trudno sobie wyobrazić funkcjonowanie dawnych i współczesnych społeczeństw.

Stanowią one wielowiekową tradycję służby społecznej różnorodnych stowarzyszeń religijnych i świeckich towarzystw oraz fundacji, tradycję dziś nieco zapomnianą, choć stanowiącą przecież trwały element kultury i ładu instytucjonalnego cywilizacji zachodniej. Wskazują ich doniosłą rolę we współczesnych systemach socjalnych państw rozwiniętych gospodarczo, a także złożone dziedzictwo inicjatyw obywatelskich w podejmowaniu wyzwań rozwojowych w Polsce przed i po 1989 r.¹

Wielowiekowa historia europejskich organizacji społecznych w sferze opiekuńczej wskazuje, że ich powstanie i rozwój stanowiło rezultat złożonego zespołu procesów historycznych. Bezpośrednie znaczenie dla rozwoju organizacji społecznych miały zagrożenia i wyzwania rozwojowe, jakie procesy przeobrażeń ekonomicznych, społecznych, politycznych i kulturalnych niosły ze sobą w kolejnych epokach historycznych w postaci załamań i kryzysów koniunktury gospodarczej, upadku suwerenności państwowej, przemian struktur własnościowych, a w najnowszej historii także zmiany ustrojowe i technologiczne oraz wyzwania związane z globalizacją gospodarki. Ponadto religijna i świecka działalność filantropijna wzmagala się w okresach wojen, klęsk żywiołowych, epidemii².

¹ Por. K. Piórko, *Relacje organizacji pozarządowych i korporacji transnarodowych*, [w:] *Kształtowanie nowego ładu międzynarodowego*, pod red. A. Chodubskiego, P. Trawickiego, Gdańsk 2007, s. 78–88.

² Por. A. Karpiński, *Opieka nad chorymi i ubogimi w miastach polskich czasu epidemii w XVII – XVIII w.*, [w:] *Charitas. Miłosierdzie i opieka społeczna w ideologii, normach postępowania i praktyce społeczności wyznaniowych w Rzeczypospolitej XVI – XVIII wieku*, pod red. U. Augustyniak i A. Karpińskiego, Warszawa 1999.

Niezwykle inspirującą rolę w historycznym rozwoju działalności tych organizacji odegrały idea filantropii, koncepcja nowego liberalizmu, zasada pomocniczości oraz doktryna państwa opiekuńczego. Idea filantropii rozwijająca się pod wpływem tradycji chrześcijańskiej (od łac. *charitas* – miłość, *charitativus* – miłosierdzie chrześcijańskie wobec ubogich) akcentowała potrzebę zapewnienia opieki wszystkim ubogim w imię chrześcijańskiego miłosierdzia, wyznaczając ówczesnym zrzeszeniom filantropijnym funkcję ratowniczą. Idea filantropii świeckiej natomiast rozwijająca się pod wpływem myśli renesansowej i oświeceniowej, akcentowała znaczenie humanitaryzmu, solidarności między ludźmi i etosu pracy, w mniejszym stopniu zaś potrzebę opieki nad najuboższymi.

W tysiącletniej historii instytucji filantropijnych ich funkcje zmieniały się wraz z przeobrażeniami ekonomiczno-społecznymi i dostosowywały się do wyzwań rozwojowych kolejnych epok historycznych. Podobnie ich instytucjonalny charakter oraz formy pomocy zmieniały się stosownie do potrzeb, jakie niesły z sobą przemiany ekonomiczne, społeczne i kulturowe. Bezdyskusyjne jest natomiast, że we wszystkich epokach historycznych organizacje społeczne należały do najdonioślejszych instytucji zabezpieczenia społecznego, służących umacnianiu społecznego ładu przez pobudzanie solidarności obywatelskiej.

W wiekach średnich Kościół rzymski, zakony i parafie oraz bractwa religijne, a także władcy feudalni tworzyli pierwsze instytucje zorganizowanej pomocy. Stopniowo miał także miejsce rozwój interwencjonizmu ciał publicznych w postaci normowania i finansowania potrzeb opiekuńczych. Monarchowie oraz władze municypalne i centralne wydawały akty prawne, a także współfinansowały tworzenie szpitali i innych instytucji dobroczynnych, przekazując ich organizację zrzeszeniom filantropijnym.

Podobnie jak na Zachodzie Europy, także na ziemiach polskich geneza zorganizowanej działalności społecznej w sferze opiekuńczej jest ściśle związana z tradycją chrześcijaństwa. Wraz z przyjęciem chrześcijaństwa Polska znalazła się w kręgu wpływów kultury łacińskiej, przejmując z zachodniej cywilizacji podstawowe elementy kultury i ładu instytucjonalnego. Wprowadzone wraz z chrystianizacją Polski zachodnie modele instytucji filantropijnych bazujące na sformalizowanej pomocy stanowiły nowy element w polskich warunkach, gdzie dotychczasowa pomoc opierała się na pomocy bratniej, rodzinnej, wypływającej z solidarności rodzinnej i powinności wynikających z tradycji ustroju rodowo-plemiennego. Duchowni z Francji, Niemiec i innych krajów Europy przybywający na ziemię polskie z misją szerzenia wiary wprowadzali zachodnią kulturę dobroczynności. Dotyczyło to zwłaszcza tworzenia szpitali i szkół.

Ważny okres w rozwoju polskich organizacji społecznych przypadł na czasy zaborów. Utrata przez Polskę państwowości w 1795 r. spowodowała rozpad dotychczasowego porządku instytucjonalnego. Utrata suwerenności państwowej

przyczyniła się do rozwoju towarzystw i związków społecznych, działających jawnie jak i w konspiracji³.

W końcu XIX stulecia zasada pomocniczości rozumiana jako zasada ograniczania interwencjonizmu państwa zaczęła odgrywać także istotną rolę w kształtowaniu relacji państwa i zrzeszeń społecznych. „Zasada pomocniczości sformułowana przez Leona XIII w Encyklice „Rerum novarum” (1891) i rozwinięta przez Piusa XI w Encyklice „Quadragesimo” Anno (1931 r.) bierze w obronę podmiotowość każdego członka społeczności i przestrzega przed nadmierną ingerencją państwa w życie społeczeństwa. „Nienaruszalnym i niezmiennym pozostaje owo najwyższe prawo filozofii społecznej: co jednostka z własnej inicjatywy i własnymi siłami może zdziałać, tego nie wolno jej wydierać na rzecz społeczeństwa; podobnie niesprawiedliwością, szkodą społeczną i zakłóceniem ustroju jest zabieranie mniejszym i niższym społecznościom tych zadań, które mogą spełnić i przekazywanie ich społecznościom większym i wyższym. Każda akcja społeczna ze swego charakteru i ze swej natury ma charakter pomocniczy; winna pomagać członkom organizmu społecznego, a nie niszczyć ich lub wchłaniać”⁴.

Wprowadzone w końcu XIX w. obowiązkowe ubezpieczenia społeczne stanowiły najpoważniejsze przedsięwzięcie reformatorskie w sprawach opiekuńczych. W ten sposób w końcu XIX w. i w pierwszych dziesiątkach lat XX stulecia formy działalności filantropijnych wypracowane w długim okresie przez dobrowolne organizacje samopomocy społecznej zostały zinstytucjonowane i objęte powszechną normą w postaci obowiązkowych powszechnych ubezpieczeń społecznych, m. in. w Anglii, Niemczech, Polsce i Stanach Zjednoczonych.

Na podobnych zasadach opierają swą działalność współczesne organizacje pozarządowe, zwłaszcza te, które uwzględniają niesienie bezpośredniej pomocy potrzebującym. Zatem organizacją pożytku publicznego może być organizacja pozarządowa, stowarzyszenie jednostek samorządu terytorialnego lub podmiot działający na podstawie przepisów o stosunku państwa do Kościoła katolickiego, o stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania m. in.:

- 1) prowadzi działalność na rzecz ogółu społeczności lub określonej grupy w stosunku do społeczeństwa;
- 2) nie prowadzi działalności gospodarczej albo prowadzi ją w rozmiarach służących realizacji celów statutowych;
- 3) cały dochód przeznaczają na działalność pożytku publicznego;
- 4) posiada statutowy kolegialny organ kontroli lub nadzoru, odrębny od organu zarządzającego, który mu nie podlega w zakresie wykonywania kontroli wewnętrznej lub nadzoru;
- 5) posiada statut, w którym przewidziane są ograniczenia dotyczące wykorzystywania majątku organizacji oraz dokonywania zakupów od podmiotów związanych z członkami organizacji;

³ E. Leś, *Od filantropii do pomocniczości. Studium porównawcze rozwoju i działalności organizacji społecznych*, Warszawa 2000, s. 222.

⁴ J. Majka, *Etyka społeczna i polityczna*, Seria: Chrześcijańska Myśl Społeczna, t. 4, Warszawa 1993, s. 51.

- 6) podlega wpisowi do Krajowego Rejestru Sądowego;
- 7) sporządza roczne sprawozdanie merytoryczne ze swojej działalności oraz podaje do publicznej wiadomości;
- 8) sporządza i ogłasza roczne sprawozdanie finansowe także wówczas, gdy obowiązek jego sporządzenia oraz ogłoszenia nie wynika z przepisów o rachunkowości;
- 9) przekazuje wyżej wymienione sprawozdania ministrowi właściwemu do spraw zabezpieczenia społecznego⁵.

W potocznym rozumieniu organizacje pozarządowe to podmioty niezależne od administracji publicznej. Ustawa o działalności pożytku i o wolontariacie zawiera definicję organizacji pozarządowej. Zgodnie ze wspomnianą regulacją organizacjami pozarządowymi są niebędące jednostkami sektora finansów publicznych i nie działające w celu osiągnięcia zysku, osoby prawne utworzone na podstawie przepisów ustaw, w tym fundacje i stowarzyszenia z wyłączeniem m.in. partii politycznych, związków zawodowych i organizacji pracodawców, samorządów zawodowych, fundacji, których jedynym fundatorem jest Skarb Państwa. Organizacje pozarządowe zwykle działają jako stowarzyszenia lub fundacje. Zakres i formy ich działania są bardzo różne. Najczęściej zajmują się kulturą, ekologią, prawami człowieka, nauką i techniką⁶.

Inne terminy, uważane za równoznaczne z terminem organizacja pozarządowa to:

- 1) organizacja non-profit, ponieważ nie działa dla zysku;
- 2) organizacja wolontarystyczna (ochotnicza), ponieważ w większości opiera swą działalność na pracy ochotników;
- 3) organizacja społeczna (obywatelska), ponieważ obszarem aktywności tych organizacji jest najczęściej szeroko rozumiana pomoc społeczna, ochrona zdrowia i edukacja, czyli działanie dla dobra publicznego.
- 4) trzeci sektor, ponieważ nie są tożsame z administracją publiczną (I sektor), ani biznesem (II sektor).
- 5) w użyciu jest także skrót NGO, od non-governmental organization (organizacja pozarządowa po angielsku)⁷.

Organizacje pozarządowe wyręczają państwo w wielu bardzo ważnych działaniach na rzecz różnych grup społeczeństwa:

- 1) fundusze z budżetu gminy- gmina jest najbardziej zorientowana i zainteresowana inicjatywami przygotowanymi przez aktywnych obywateli,
- 2) fundusze zagraniczne – w dużej części są to fundusze pomocowe Unii Europejskiej. Wsparcia finansowego udzielają najczęściej na zasadzie konkursu, zgodnie z formułą grantową. Pieniądze te kiedyś się skończą. Trzeba je traktować jako dodatkowe dochody,
- 3) środki uzyskane z prowadzenia działalności gospodarczej – wymaga dużej

⁵ Ustawa z dn. 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, „Dziennik Ustaw”, z dn. 29 maja 2003 r.

⁶ I. Szaniawska, *Organizacje pożytku publicznego*, „Służba pracownicza” 2005, nr 25/2, s. 1.

⁷ http://pozytek.gov.pl/Podstawowe_pojecia_dotyczace_III_sektora, 28 listopada 2007 r.

fachowości i perfekcjonizmu w działaniu,

4) zbiórki publiczne, aukcje, sprzedaż cegiełek, itp., – aby zarabiać w ten sposób, trzeba zainwestować własne pieniądze. Nigdy nie ma pewności, że zainwestowane środki zwrócą w odpowiedniej proporcji,

5) składki członkowskie i środki uzyskane, od tzw. klubów przyjaciół – to źródło daje zwykle niewielkie dochody; stanowią uzupełnienie budżetu,

6) majątek założycielski – prawo nie narzuca wysokości majątku założycielskiego organizacji społecznych. Osoby powołujące do życia rozmaite inicjatywy, fundusz założycielski tworzą z kwot minimalnych; nie są to środki mające znaczenie dla późniejszego funkcjonowania organizacji,

7) Darowizny, zapisy i spadki – działania sektora niezależnego w naszym kraju finansowane są w głównej mierze ze środków prywatnych sponsorów, zarówno tych, którzy przekazują pieniądze z kasy firmy, jak i tych dzielących się swoim prywatnym budżetem,

8) biznes i prywatni darczyńcy są najwydatniejszym źródłem głównego dochodu trzeciego sektora.

Trzeci sektor to nazwa, której używa się wobec ogółu organizacji pozarządowych. Określenie to, przeniesione z języka angielskiego, nawiązuje do podziału dzielącego aktywność społeczno-gospodarczą nowoczesnych państw demokratycznych na trzy sektory. Według tej typologii:

- pierwszy sektor to administracja publiczna, określana też niekiedy jako sektor państwowy,
- drugi sektor to sfera biznesu, czyli wszelkie instytucje i organizacje, których działalność jest nastawiona na zysk, nazywany też sektorem prywatnym,
- trzeci sektor to ogół prywatnych organizacji, i działających społecznie i nie dla zysku, czyli organizacje pozarządowe (organizacje non-profit)⁸.

Natomiast określenie non-profit podkreśla, że ich działalność nie jest nastawiona na zysk. Często działalność ta opiera się na wolontariacie, czyli zaangażowaniu ochotników. Wobec organizacji tych stosuje się również zamiennie nazwy: organizacje społeczne lub organizacje użyteczności publicznej. Aktywność tych organizacji jest najbardziej zauważalna w dziedzinie ochrony zdrowia, akcji charytatywnych i edukacji, czyli działaniu dla dobra publicznego.

Ustawa „O działalności pożytku publicznego i wolontariacie” z 2003 r. wprowadziła pojęcie organizacji pożytku publicznego w odniesieniu do organizacji, które prowadzą działalność społecznie użyteczną w sferze zadań publicznych określonych w tej ustawie. Coraz popularniejsza staje się nazwa międzynarodowa określająca organizację pozarządową jako NGO (skrót angielskiego non-governmental organization)⁹. W literaturze przedmiotu występują również takie określenia, jak:

⁸ http://pozytek.gov.pl/Podstawowe_pojecia, 28 listopada 2007 r.; B. Urbaniak, *Organizacje niekomercyjne*, „Gospodarka Narodowa” 1992, nr 9, s. 40.

⁹ *Zarządzanie. Teoria i praktyka*, pod red. A. K. Koźmińskiego, W. Piotrowskiego, Warszawa 1995, s. 587.

organizacje niekomercyjne, sektor dobroczynny, sektor niezależny, sektor działania wolontariuszy. Zgodnie z art. 3 ust. 2 „Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie”, organizacjami pozarządowymi są, niebędące jednostkami sektora finansów publicznych i niedziałające w celu osiągnięcia zysku, osoby prawne lub jednostki niemające osobowości prawnej, utworzone na podstawie odrębnych przepisów, w tym fundacje i stowarzyszenia. Jedną z najkrótszych, a jednocześnie oddających sens określenia non-profit jest definicja przedstawiona przez autorów książki „Zarządzanie. Teoria i praktyka” mówiąca o tym, że non-profit organization – [to] organizacja, dla której zysk nie jest podstawowym celem¹⁰.

Zdobywanie środków na działania podejmowane przez organizacje pozarządowe stanowi skomplikowaną sprawę. Przede wszystkim liczy się program, jaki organizacja zamierza realizować na przestrzeni dwóch, trzech lat. Bardzo ważną jest znajomość potencjalnych źródeł finansujących tego typu aktywność. Niemal powszechnie stosowaną przez potencjalnych sponsorów zasadą jest współfinansowanie danego przedsięwzięcia, a nie pokrycie całkowitych kosztów. Kolejnym etapem w zdobyciu pieniędzy jest wkład własny. Im większa część projektu pokrywana jest ze środków własnych, tym większe szanse na pozyskanie brakujących funduszy.

1. Dotacja – jest najprostszą i najmniej wymagającą formą dofinansowania działalności organizacji pozarządowych, stosuje się ją przy pokryciu drobnych kosztów związanych z bieżącą działalnością, szczególnie wtedy, gdy nastąpią nieprzewidziane wcześniej okoliczności.

2. Grant – jest najciekawszą i najbardziej dynamiczną formą współfinansowania działań organizacji pozarządowych. Granty przyznawane są w ramach określonego konkursu projektom, które uznane zostaną za najlepsze w swej kategorii. Dzięki przygotowanym projektom, ujawniane są obszary niezaspokojonych dotąd ważnych potrzeb.

3. Kontrakt – jest najbardziej dojrzałą formą stwarzania podstaw finansowych organizacji pozarządowych. Jest to przeniesienie ustawowych zobowiązań sektora publicznego wobec społeczeństwa na organizację wraz z kompetencjami i finansowym zabezpieczeniem tego przedsięwzięcia. W Polsce „kontrakting” jest stosowany w zakresie świadczenia usług opiekuńczych.

4. Nagrody i wyróżnienia – celem jest dowartościowanie ludzi zaangażowanych w działalność prospołeczną oraz do jej podejmowania, szczególnie młodego pokolenia.

Działalność organizacji opiera się na ustawach: „Prawo o stowarzyszeniach” oraz „O działalności pożytku publicznego i o wolontariacie¹¹”. Ustawa „Prawo o stowarzyszeniach” opiewa, że dla stworzenia warunków do pełnej realizacji gwarantowanej przepisami Konstytucji wolności zrzeszenia się zgodnie z Powszechną Deklaracją Praw Człowieka i Międzynarodowym Paktem Praw Obywatelskich i

¹⁰ Tamże.

¹¹ „Dziennik Ustaw”, 1989, nr 20, poz. 104, tekst jednolity: z dn. 31 maja 2001 r., „Dziennik Ustaw”, 2001, nr 79, poz. 858.

Publicznych, umożliwia się obywatelom równego, bez względu na przekonania, prawa czynnego uczestniczenia w życiu publicznym i wyrażania zróżnicowanych poglądów oraz realizacji indywidualnych zainteresowań, a także uwzględniając tradycje i powszechnie uznawany dorobek ruchu stowarzyszeniowego, stanowi się, co następuje.

Art.1.

1. Obywatele polscy realizują prawo zrzeszania się w stowarzyszeniach, zgodnie z przepisami Konstytucji oraz porządkiem prawnym określonym w ustawach.
2. Prawo zrzeszania się w stowarzyszeniach może podlegać ograniczeniom przewidzianym jedynie przez ustawy, niezbędnym do zapewnienia interesów bezpieczeństwa państwowego lub porządku publicznego albo ochrony praw i wolności innych osób.
3. Stowarzyszenia mają prawo wypowiedania się w sprawach publicznych.

Art.2.

1. Stowarzyszenie jest dobrowolnym, samorządnym, trwałym zrzeszeniem o celach niezarobkowych.
2. Stowarzyszenie samodzielnie określa swoje cele, programy działania i struktury organizacyjne oraz uchwała akty wewnętrzne dotyczące jego działalności.
3. Stowarzyszenie opiera swoją działalność na pracy społecznej członków; do prowadzenia swych spraw może zatrudniać pracowników.

Art.3

1. Prawo tworzenia stowarzyszeń przysługuje obywatelom polskim mającym pełną zdolność do czynności prawnych oraz niepozbawionym praw publicznych. Obowiązek współpracy administracji publicznej z organizacjami pozarządowymi nakłada ustawa o działalności pożytku publicznego i wolontariacie. Zawiera ona podstawy prawne systematycznej współpracy organów administracji publicznej z organizacjami pozarządowymi w sferze zadań publicznych, określanych w art. 4 ustawy (tj. w zakresie prowadzonej przez organizacje działalności pożytku publicznego), a w szczególności reguluje zasady:

1. prowadzenia działalności pożytku publicznego przez organizacje pozarządowe i korzystania z tej działalności przez organy administracji publicznej w celu wykonywania zadań publicznych;
2. uzyskiwania przez organizacje pozarządowe statusu organizacji pożytku publicznego oraz funkcjonowania organizacji pożytku publicznego;
3. sprawowania nadzoru nad prowadzeniem działalności pożytku publicznego.

Ustawa reguluje również warunki wykonywania świadczeń przez wolontariuszy oraz korzystania z tych świadczeń. Współpraca administracji i organizacji pozarządowych ma odbywać się na zasadach:

- pomocniczości,
- suwerenności stron,
- partnerstwa,

- efektywności,
- uczciwej konkurencji,
- jawności.

Głównymi organizacjami międzynarodowymi pozarządowymi mającymi wpływ na kształtowanie się idei wolontariatu na świecie są: Amnesty International i Helsińska Fundacja Praw Człowieka; w Polsce humanitarną działalność tych stowarzyszeń przejął Polski Czerwony krzyż, którego celem jest „zapobieganie cierpieniom ludzkim i ich łagodzenie we wszystkich okolicznościach i w każdym czasie, przy zachowaniu bezstronności oraz bez jakichkolwiek dyskryminacji¹², do tych organizacji na szczeblu krajowym należą również Polska Akcja Humanitarna oraz Caritas Polska.

Polska Akcja Humanitarna jest organizacją pozarządową założoną w 1984 r. w Lyonie we Francji i jako cel wytyczyła sobie niesienie pomocy społeczeństwu polskiemu poprzez organizowanie konwojów z żywnością, odzieżą, itp. Pomoc Fundacji Equilibre była kierowana do Polski w latach 1984 – 1990; po wyborach w 1989 r. i zmianie ustawy o fundacjach została zarejestrowana polska Fundacja Equilibre¹³.

Celami polskiej Akcji Humanitarnej są:

- 1) niesienie pomocy jak największej liczbie krajów oraz ludziom tam zamieszkującym;
- 2) szybkie i efektywne reagowanie w sytuacjach kryzysowych;
- 3) tworzenie i rozpowszechnianie wzorców kultury pomocy;
- 4) kształtowanie postaw humanitarnych;
- 5) niesienie pomocy uchodźcom, ofiarom wojen;
- 6) wspieranie szkół i ośrodków zdrowia w rejonach dotkniętych ubóstwem.

Organizacja pozarządowa Caritas Polska, którą powołano do życia w okresie międzywojennym, świadczyła pomoc wielu milionom ludzi w zakresie akcji profilaktycznych, zdrowotno-leczniczych, dożywieniowych, w placówkach przez siebie prowadzonych, dla ubogich, samotnych i bezdomnych ludzi. Zrzeszenie Katolików Caritas¹⁴ przekształciło się w latach 90. na mocy decyzji Konferencji Episkopatu Polski w instytucję kościelną „Caritas Polska”. Organizacja ta jest największą organizacją pozarządową pod względem świadczonej pomocy. Co roku udziela pomocy na sumę ok. 200 mln zł.

Zgodnie z ustawą „O działalności pożytku publicznego i o wolontariacie” (art. 4, p. 6)¹⁵ do organizacji pozarządowych zaliczają się stowarzyszenia i fundacje mniejszości narodowych i etnicznych. Działalność znaczącej ich ilości odnotowuje się na Wybrzeżu Gdańskim. W Gdańsku swą obecność zaznaczają m. in.:

¹² Statut PCK zatwierdzony Rozporządzeniem Rady Ministrów z 2 kwietnia 1996 r.

¹³ E. Kuźniar, dz. cyt., s. 270.

¹⁴ Por. E. Leś, *Zarys historii dobroczynności i filantropii w Polsce*, Warszawa 2001, s. 108-115.

¹⁵ „Dziennik Ustaw”, 2003, 96, poz. 873.

- Związek Mniejszości Niemieckiej w Gdańsku, ul. Waryńskiego 36,
- Gmina Wyznaniowa Żydowska w Gdańsku, ul. Partyzantów 7,
- Związek Ukraińców w Polsce Koło Gdańsk,
- Związek Tatarów RP - centrum Kultury Tatarów RP w Gdańsku, ul. Nowiny 5, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, ul. Potyrały 2,
- Związek Karaimów w Polsce, ul. Armii Krajowej 40/1;

w Gdyni:

- Związek Ludności Niemieckiej w Gdyni, ul. Adm. Unruga 85,
- Towarzystwo Litewskie w Gdańsku z siedzibą w Gdyni, ul. Inżynierska 101;

w Sopocie:

- Stowarzyszenie Żydów Kombatantów i Poszkodowanych w II wojnie światowej,
- Białoruskie Towarzystwo Kulturalne „Chatka”, ul. 3 Maja 71;

w Słupsku:

- Związek Ukraińców w Polsce, Zarząd Oddziału Wojewódzkiego, ul. Sienkiewicza 7/24,
- Stowarzyszenie Litwinów w Polsce oddział terenowy w Słupsku z siedzibą w Sławnie,
- Słupski Związek Ludności Pochodzenia Niemieckiego, ul. Matejki 19;

w powiecie bytowskim:

- Powiatowy Bytowski Związek Ludności Pochodzenia Niemieckiego, ul. Sikorskiego 35,
- Związek Ukraińców w Polsce Zarząd Koła, ul. Wojska Polskiego 12,
- Miastecki Związek Ludności Pochodzenia Niemieckiego, oddział terenowy Słupskiego Związku Ludności, Miastko, ul. Dworcowa 29;

w powiecie łęborskim:

- Związek Mniejszości Niemieckiej w Gdańsku, Oddział w Lęborku, al. Wolności 22,
- Związek Ukraińców w Polsce Zarząd Koła w Lęborku, ul. 1 Maja 5/7;

w powiecie malborskim:

- Związek Mniejszości Niemieckiej Warmii, Powiśla i Żuław, ul. Wiosenna 6a,
- Stowarzyszenie Mniejszości Niemieckiej Miasta Malborka i okolic, ul. Wiosenna 6a;

w powiecie puckim:

- Związek Mniejszości Niemieckiej oddział w Wierzchucinie;

w powiecie sztumskim:

- Związek Ludności Pochodzenia Niemieckiego Ziemi Sztumsko- dzierzgońskiej, Sztum ul. Jagiełły 22,
- Związek Ukraińców w Polsce Zarząd Koła, ul. J. Krasickiego 6a/3;

w powiecie tczewskim:

- Związek Mniejszości Niemieckiej w Gdańsku, oddział terenowy w Tczewie, ul. 1 Maja 10¹⁶.

Organizacje te na zasadzie dobrowolności zrzeszają osoby wywodzące się bądź sympatyzujące z daną mniejszością narodową i etniczną i świadczą usługi w zakresie nauki języka narodowego i w języku narodowym; kulturalne, organizując imprezy

¹⁶ Por. Urząd Statystyczny w Gdańsku, 2007; Biuletyn Informacyjny Wydziału Spraw Obywatelskich Oddział Wyznań i Mniejszości Narodowych i Etnicznych (ewidencja).

mające na celu prezentacje dorobku kulturalnego swoich społeczności; medialne, wydając periodyki popularyzujące historię, kulturę i naukę mniejszościową na terenie Wybrzeża Gdańskiego.

Skalę działalności stowarzyszeń społeczno-kulturalnych, w większości powstałych na fali „odwilży” politycznej po 1956 r., najlepiej można prześledzić na przykładzie prężnie działających białoruskich organizacjach pozarządowych, do których na Wybrzeżu Gdańskim należą: Białoruskie Towarzystwo Społeczno-kulturalne (oddział Gdański – 1969 r.) i Białoruskie Towarzystwo Kulturalne „Chatka” (rejestracja od 1993 r.)¹⁷.

Od początku istnienia ruch białoruski koncentrował się na kulturze i oświacie. Od 1971 r. rozpoczęto kursy nauczania języka białoruskiego, które z przerwami prowadzone są do chwili obecnej. Zajęcia z języka białoruskiego wzbogacano elementami literatury, historii i muzyki Białorusi, a nauczycielką została Anna Iwaniuk.

Do działalności oddziału należy zaliczyć spotkania z literatami białoruskimi, m. in. Janem Czywkinem, Wiktorem Szwedem, Sokratem Janowiczem, Michiałem Szachowiczem, Aleksandrem Barszczewskim, Jerzym Wołkowycykiem, Maciejem Konopackim, Bazylim Pietruczykiem, Wiktorem Rudczykiem, Konstantym Bondarukiem. Celem spotkań było zapoznanie się z najnowszą twórczością Białorusinów w Polsce. Organizacje białoruskie rozwinęły dość szybko amatorski ruch artystyczny; powstały interesujące zespoły taneczne – „Małanki” oraz wokalny – „Żawaranki”, oraz zespół teatralny, który wystawił z powodzeniem kilka sztuk w latach 1989-1993.

Liberalizacja prawa o stowarzyszeniach w Polsce po 1989 r. ożywiła środowisko Białorusinów w Gdańsku i zmobilizowała do działania. 23 maja 1992 r. w Gdańsku powstało Białoruskie Towarzystwo Kulturalne „Chatka”, zarejestrowane 26 marca 1993 r. Białoruskie Towarzystwo Kulturalne „Chatka” działa na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, posiada osobowość prawną¹⁸ i ma prawo powoływania kół terenowych, jego siedziba mieści się w Gdańsku.

Cele Towarzystwa to:

- 1) zachowanie tożsamości narodowej Białorusinów w RP, a w szczególności na Wybrzeżu Gdańskim,
- 2) dążenie do podniesienia świadomości, kultury i oświaty środowiska białoruskiego we wszystkich dziedzinach życia,
- 3) organizowanie i inspirowanie rozwoju białoruskiej twórczości artystycznej,
- 4) organizowanie działalności turystycznej,
- 5) organizowanie współpracy kulturalnej, turystycznej i naukowej z Republiką Białorusi oraz upowszechnianie kultury Republiki Białorusi,
- 6) współdziałanie z Cerkwią Prawosławną i Kościołem katolickim,

¹⁷ Por. H. Głogowska, *Instytucje białoruskiego życia kulturalnego na Pomorzu*, [w:] *Tożsamość kulturowa...*, seria piąta, Gdańsk 2005, s. 40-59.

¹⁸ Por. Statut Białoruskiego Towarzystwa Kulturalnego „Chatka” § 1 - 5 statutu.

Towarzystwo to zorganizowało w ramach statutowych imprezy o charakterze kulturalnym, promującym swój dorobek na forum ogólnopolskim i międzynarodowym:

- wieczór białoruski w Teatrze Miejskim w Gdyni, którego gościem był Sokrat Janowicz – pisarz i tłumacz, m. in. literatury polskiej,
- „Wystawa wydawnictwa Mniejszości Narodowych z lat 1945 – 1995” w Bibliotece PAN w Gdańsku; wydano trzy numery biuletynu Towarzystwa „Wiestki z Chatki”,
- zorganizowano konferencję naukową w Instytucie Filozofii i Socjologii Uniwersytetu Gdańskiego, pt. „Stosunki polsko-białoruskie w XX w.”,
- zorganizowano Letnią Szkołę Białorutenistyki dla studentów z Polski, Białorusi i Litwy, w ramach której odbyły się wykłady m. in. prof. zw. dr hab. Andrzeja Chodubskiego, prof. Elżbiety Sułkowskiej, dr Niny Barszczewskiej, prof. Jana Czykwina, prof. Ibara Żuka, prof. Hienadzia Sahanowicza i innych (1997 r.),
- Wystawa fotograficzna „Dzisiejsi ludzie Polesia” (2001); pieszy rajd z Wejherowa do Piaśnicy – miejsca kaźni hitlerowskiej na Pomorzanach,
- Tydzień Filmu Białoruskiego, pod patronatem Konsula Generalnego Republiki – Białoruś w Gdańsku Michaïła Alaksiejczyka;
- Obchody 85. rocznicy (26 marca 2004 r.) białoruskiej Republiki Ludowej; promocja książki dr Heleny Głogowskiej *Białorusini na Wybrzeżu Gdańskim*; promocję prowadził prof. zw. dr hab. Andrzej Chodubski.

Na przykładzie osiągnięć organizacji pozarządowych zaobserwowano wyraźny renesans zainteresowania istnieniem innych narodowości, szczególnie po transformacji ustrojowej w Polsce 1989 roku, kiedy do głosu doszli nowi, zwykle młodzi i wykształceni, działacze mniejszościowi, nastawieni na działania partycypatywne w globalnej społeczności obywatelskiej.